

CONFRUNTAREA PREZENT-TRECUT ÎN PREDAREA ISTORIEI

PAUL D. POPESCU

Confruntarea prezent-trecut are o mare însemnătate în predarea istoriei. Ea contribuie cu multă eficiență la sesizarea de către elevi a dezvoltării societății, la formarea și consolidarea unor noțiuni istorice, la reconstituirea unor stări de lucruri, instituții, a unor epoci și societăți.

În același timp, ea are o mare valoare educativă. Confruntarea între trecutul îndepărtat — și mai ales cel apropiat —, pe care elevii nu-l cunosc, și prezent este singura în măsură să dea elevilor întreaga superioritate a acestui prezent, să le dezvolte optimismul, patriotismul, dragostea pentru clasa muncitoare și partidul comunist, respectul pentru generațiile viștnice, creatoare a avuțiilor materiale și spirituale ale țării noastre.

Această valoare educativă a comparației, a prezentării legăturii între prezent și trecut, este cu claritate subliniată în expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu la Consfătuirea de lucru a activului de partid din domeniul ideologiei și al activității politice și cultural-educative: „Este necesar să punem un mai mare accent pe cunoașterea de către tineret a trecutului de luptă al partidului și poporului. Să prezentăm stările de lucruri din trecut, să reamintim cum a trăit clasa muncitoare, tineretul în trecut, pentru că numai așa tinerii vor putea să înțeleagă mai bine realizările de astăzi:...”¹.

Această confruntare poate fi realizată în lecții în două feluri. *O primă cale* este aceea a aducerii unor probleme la zi, a urmăririi, evident pe scurt, a evoluției unor fenomene istorice, ulterior datei la care sînt analizate, pentru a înțelege pe deplin tocmai însemnătatea momentului analizat.

Vorbindu-se, de pildă, în prima lecție din tema „Desfășurarea revoluției populare pînă la proclamarea republicii” despre reforma agrară din 1945 este necesar ca, după relatarea și analiza istorică a evenimentului, să arătăm însemnătatea lui pentru dezvoltarea ulterioară a agriculturii și a țării. Dar, tocmai pentru înțelegerea acestei însemnătăți, este necesar ca, urmărind problema la zi, să comparăm situația țărănimii din 1945 (condițiile de muncă, nivelul de trai și cultural, existența exploatării și posibilitățile ei de extindere) cu situația țărănimii socialiste de azi. Dacă acest lucru va fi făcut succint

¹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la consfătuirea de lucru a activului de partid din domeniul ideologiei și al activității politice și cultural-educative*, București, Editura politică, 1971, p. 71.

la lecția respectivă, el va constitui însăși esența predării noastre în a doua parte a lecției „Industrializarea socialistă și transformarea socialistă a agriculturii în țara noastră.” Elevii vor înțelege mai deplin necesitatea transformării socialiste a agriculturii când vor avea în ochi imaginea a ceea ce este agricultura azi, a uriașelor acțiuni de irigații, când vor cunoaște cifrele investițiilor din agricultură.

O a doua cale este aceea a revenirii, în momentul în care predăm anumite aspecte ale istoriei contemporane, asupra unor probleme anterioare care le lămuresc, le conturează.

Se înțelege că vorbind despre industrializarea socialistă a țării, în lecția amintită mai sus, sau predând paragraful despre România între cele două congrese (al IX-lea și al X-lea) — pentru care manualul conține, din păcate, puțin material — realizările din diferite ramuri industriale vor rămâne simple cifre pentru elevi, dacă nu se vor face pentru fiecare referiri la nivelul existent în 1938, iar aspectul esențial al dezvoltării noastre industriale, ritmul înalt și susținut, nu va fi perceput de ei, dacă nu ne vom opri asupra situației din diferite momente ale acestei evoluții.

În confruntarea prezentului cu trecutul, profesorul trebuie să se mențină pe poziții riguros științifice, obiective. Nu este permisă idealizarea trecutului, acoperirea cu o aureolă romantică a unor fapte, personalități, stări de lucruri. Alături de laturile pozitive — când ele există, fără să le inventăm — trebuie să prezentăm și pe cele negative, limitele impuse de epoca respectivă, de condițiile existente atunci în țara noastră.

Pe de altă parte, nu este nici cazul să întunecăm anumite situații și momente din trecut, pentru a scoate în evidență prezentul. Acest prezent nu are nevoie decât de o prezentare obiectivă și sugestivă pentru a-și demonstra superioritatea asupra trecutului, oricât de strălucit ar fi fost el.

La începutul lecției „România în perioada creșterii pericolului fascist”, de pildă, atunci când analizăm situația industriei noastre în 1938, vom arăta ce loc ocupa România în raport cu statele industrializate avansate, dar va trebui să și spunem că ne găseam la sfârșitul unei perioade de dezvoltare industrială a țării, să dăm câteva exemple de mari întreprinderi, să ajungem la concluzia că nici atunci patria noastră nu era o țară „eminamente agrară”. O asemenea punere a problemei va da o și mai mare valoare dezvoltării noastre de azi, fără să diminueze cu nimic capacitatea creatoare a socialismului. Dimpotrivă.

Utilizarea în lecții a confruntării prezent-trecut nu trebuie să aibă totdeauna un caracter contradictoriu. De foarte multe ori ea trebuie înțeleasă ca apropierea, suprapunerea sau compararea unor etape, momente, verigi ale unui anumit proces istoric. Într-un asemenea caz, trebuie subliniată tocmai unitatea acestui proces, trebuie demonstrat elevilor că deosebiri între felul în care ne apare o etapă sau alta se datorează condițiilor în care ea se desfășoară, că fiecare etapă este pregătită de cea anterioară.

Este cazul să procedăm, așa în primul rând, cu prezentarea mișcării muncitorești din țara noastră. Elevii trebuie să înțeleagă că aceleași țeluri, aceleași idealuri i-au însuflețit pe comuniști și în ilegalitate și în perioada cuceririi puterii și în cea a edificării socialismului, că acestor idealuri le-au

subordonat ei întreaga activitate, diferită în ceea ce privește mijloacele folosite și accentul pus asupra unei laturi sau a alteia, în funcție de condițiile vremii respective. Ei trebuie să înțeleagă, de asemenea, că cuceririle fiecărei perioade s-au bazat pe lupta din perioada anterioară și au stat la baza cuceririlor din perioada următoare.

Confruntarea trecut-prezent în lecții nu trebuie să aibă un caracter ostentativ. Este greșit și chiar dăunător ca ea să fie introdusă cu orice preț și acolo unde nu este semnificativă, sau unde apropierea între aspecte este forțată, devenind o formalitate și apărînd ca atare elevilor.

O deosebită valoare metodică capătă utilizarea confruntării între prezent și trecut cînd i se dă un caracter activ, cînd elevii sînt îndrumați să aducă chiar ei elemente ale acesteia, cînd sînt puși în situația de a trage direct concluzii.

Atunci cînd prezentul este cel analizat, elementele necesare din trecut pot fi scoase în întregime de la elevi, prin întrebări asupra unor probleme din lecțiile anterioare. Întrebările vor trebui astfel formulate încît, din mulțimea de cunoștințe, elevii să aleagă ceea ce este necesar și semnificativ. Chiar atunci cînd analizăm o perioadă mai veche, putem apela la clasă pentru aducerea la zi a problemelor cu lucruri pe care elevii le cunosc din viață, din diverse activități sau din lecturi, avînd grijă, să le subliniem valoarea de comparație, să le plasăm acolo unde este necesar.

Confruntarea prezent-trecut poate fi realizată în bune condiții și prin explicația profesorului, dar ea devine indiscutabil mai pregnantă, mai convingătoare atunci cînd apelăm și la mijloace vizuale.

Iată un singur exemplu. Nici timpul și nici programa nu ne dau posibilitatea de a vorbi cît de cît despre dezvoltarea transporturilor, a comunicațiilor în România socialistă. Dacă, însă, la cele cîteva cuvinte pe care le vom spune, pentru a întregi tabloul economiei, la tema „Partidul Comunist Român — forța politică conducătoare a națiunii noastre socialiste”, paragraful „Dezvoltarea României între anii 1966—1970”, vom prezenta elevilor două hărți ale țării, cu șosele modernizate (asfaltate) în 1938 și astăzi, vom determina la ei o comparație cu o deosebită putere de convingere.

Același efect îl au și graficele, care prezintă avantajul că pot fi confecționate ușor, pentru orice temă, pentru orice problemă. Oriunde, în orice domeniu avem date elocvente pentru situația de la un moment dat; pentru prezent putem consulta un anuar statistic și vom găsi tot ceea ce ne trebuie pentru comparație și nu ne va rămîne decît să alegem cea mai sugestivă formă grafică în vederea evidențierii opoziției prezent-trecut. Utilizarea unor anuare din diferiți ani permite confecționarea unor grafice care să exprime plastic ritmul de dezvoltare în diverse perioade și domenii.

Deosebit de sugestivă este confruntarea unei fotografii de epocă cu alta prezentă, înfățișînd același motiv. Materialele pot fi ușor procurate existînd destule vederi și fotografii vechi și noi, putînd fi făcute după lucruri încă păstrate, sau decupate din reviste (există chiar cupluri de ilustrații special publicate spre a oferi o sugestivă comparație)². Evident, prezentarea aces-

² Almanah, Flacăra 972, București, 1971, p. 65—71.

tora trebuie să fie însoțită de montajul profesorului care să sublinieze ceea ce este esențial în confruntarea respectivă, să-i îndrume pe elevi asupra ceea ce trebuie să rețină, să-i ajute să utilizeze observațiile lor pentru înțelegerea contextului.

Comparația aceasta figurativă poate fi făcută și atunci când avem la dispoziție un singur termen de comparație. Dacă de pildă, posedăm o fotografie veche, dar extrem de sugestivă, a unei întreprinderi industriale, a unei părți de oraș, a unui mijloc de transport etc., o putem prezenta elevilor, dacă ei au imaginea actuală în minte și nu este nevoie decât să o evocăm pentru ca să o poată compara cu ceea ce văd în fotografie.

Desigur, plasticizarea confruntării trecut-prezent poate fi sporită prin proiectarea unor diafilme, diapozitive, atunci când acestea există, sau prin simpla referire la filme pe care elevii le-au văzut de curând sau pe care le-au reluat programele de la televiziune („Străzile au amintiri“, „Valurile Dunării“).

Același rol deosebit în sporirea plasticizării confruntării între prezent și trecut îl au și obiectele cu caracter muzeistic. Este foarte greu și numai accidental posibil să aducem în clasă asemenea obiecte (publicații oficiale, monede și bancnote, mercuriale, manifeste, fragmente de utilaj etc. etc), deși sînt foarte utile. În schimb, confruntarea prezent-trecut poate căpăta o formă deosebit de completă și de sugestivă în cadrul lecțiilor în muzeu.

În cazul unor asemenea lecții, profesorul trebuie să utilizeze ceea ce se găsește sub ochii elevilor, punînd în antiteză anumite exponate din diferite perioade, atunci când se găsesc în aceeași sală sau în săli vecine. În caz contrar, profesorul trebuie să prezinte clasei, în timpul expunerii, principalele exponate, și acolo unde unele din acestea se cuplează firesc cu lucruri pe care școlarii le cunosc, să stăruie asupra lor, să creeze comparații.

Dacă este vorba de o vizită la muzeu, profesorul trebuie să atragă atenția — dacă face el ghidajul, sau să completeze pe ghidul instituției când este nevoie — asupra unor lucruri pe care elevii le știu din clasă pentru a le pune în raport cu exponatele sau pentru a-i face să rețină elementele de care vor avea nevoie mai târziu. Atunci când într-o lecție trebuie să plasticizeze unul din termenii unei comparații, profesorul nu are decât să facă referiri la ceea ce elevii au văzut la muzeu, pentru a-i ajuta să-și refacă imaginea exponatelor respective.

Astfel, vorbind despre industria petrolieră din țara noastră în cadrul lecției „Dezvoltarea României între 1878—1900“, în ceea ce privește amploarea și tehnica, încerc o comparație cu trei termeni: trecutul, prezentul și actualitatea. Pentru aceasta mă folosesc de ceea ce elevii au văzut la Muzeul republican al petrolului, exponate asupra cărora le-am atras atenția cu ocazia vizitei. Reconstituirea imaginilor din fotografii și machete, a puțurilor cu hecnă, alături de sondele canadiene și pensilvane ca și de instalațiile de foraj de azi, este deosebit de puternică, mai ales dacă fac apel și la amintirea vie a dioramei mobile care suprapune colorat și în relief cele trei momente.

O deosebită eficacitate în realizarea unor confruntări sugestive între prezent și trecut o are utilizarea materialului de istorie locală. Pe această cale, confruntarea este mult mai ușor de realizat, elevii avînd permanent sub ochi cel puțin unul din termenii acestora, cel prezent, iar celălalt, cel

trecut, putînd fi mult mai ușor de reconstituit din vestigiile rămase, nu numai în muzee, dar și pe străzi, prin sate, prin casele oamenilor, în memoria acestora. Înțelegînd cu claritate și în adîncime confruntarea prezent-trecut, într-o direcție sau alta, pe plan local, elevii pot extinde cele înțelese și însușite la nivelul întregii țări, avînd o bază concretă de la care pleacă. Eficiența educativă este și ea mult sporită în cazul acesta, elevul ajungînd să se convingă direct de plinătatea progresului economic, social și cultural, de rolul maselor populare, al clasei muncitoare, al Partidului Comunist Român, în transformarea socialistă a patriei noastre.

Un rol deosebit în realizarea confruntării prezent-trecut îl are și tonul profesorului. Atunci cînd se compară anumite date, tonul trebuie să fie ferm convins, dar sobru, patetismul nu și-ar avea locul. Sînt, însă și momente, atunci cînd se evocă stări de lucruri dureroase, sau cînd se insistă asupra unor realizări contemporane, cînd o doză oarecare de patetism nu numai că nu dăunează, dar, dimpotrivă, îi emoționează pe elevi, făcînd, astfel, comparația mai convingătoare.

Este de la sine înțeles că o elementară datorie a profesorului este buna lui pregătire politico-ideologică și de specialitate, cunoașterea temeinică a documentelor de partid, a comentariilor acestora, a sintezelor, monografiilor și documentelor de istorie. Orice greșală de date, orice confuzie, orice umflare neverosimilă, nu numai că ar anula efectul comparației, al confruntării prezent-trecut, dar ar produce un efect contrar, needucativ.